Tvättarbostället Hagalund
Hagalunds Tvätterimuseum 20 år 1994-2014

Vid Albysjöns strand i Vårby, Huddinge kommun, på gränsen till Botkyrka, öppnades 1994 Sveriges första tvätterimuseum. Platsen var ett gammalt tvätteri från 1900-talets början, med årtalet 1906 ännu inskrivet i svart på gaveln av den gamla rödfärgade torkladan. Namnet Hagalund kommer av gården Haga, under Vårby, som marken avstyckats från.

Tvättarfamiljen August, Charlotta och sonen Karl vid sekelskiftet 1900.

Tvättarfamiljen Johansson

Från ett annat huddingetorp, Hackmyra vid sjön Trehörningen, nuvarande Balingsholm, kom i december 1905 tvättarfamiljen Johansson till Hagalund. Det var modern Charlotta, 45 år, fadern August 47 och tredje barnet, sonen Karl 10 år. Medföljde gjorde också Charlottas mor, änkan Vilhelmina Ersdotter, 65 år gammal. Året därpå stod en ny tvättstuga med stor torkvind ovanpå färdig invid mälarviken. Efter vad vi känner till var detta Vårby-Fittja bygdens första tvätteri och kunskap om verksamheten hade de säkerligen med sig från många flyttningar genom trakter på Södertörn där tvättandet av ”främmande kläder” redan då var utbrett. Till exempel bodde och arbetade den unga familjen från 1880 - 82 som statare vid kyrkoherdebostället Solberga i Österhaninge. Där fick de dottern Helga efter giftermålet i Huddinge den16 oktober 1880.
- Drängen August, som följt torparfamiljen på flyttning, och torparflickan Charlotta hade till sist fått varandra!

Dottern Helga gifte sig år 1900 och lämnade uppväxtfamiljen när de då blivit bosatta på Hackmyra. Som nygift födde hon sin första dotter där och hon kom till slut att föda sammanlagt tio barn. Vid Hackmyra dog 1898 också den förstfödde av August och Charlottas söner, August Hjalmar, 12 år gammal av ”hjärtlidande”.

”KARL År 1895 1908”
Hälsning från sonen Karl på torkladans bjälkar.

foto OM

I och med övertagandet av Hackmyra år 1889 avancerade August till ”arrendator” av 35 tunnland södertörnsjord. Men vid Hagalund fanns ingen mark för jordbruk. Där var det rengöringen av stockholmarnas smutskläder, möjligen kompletterat med manliga påhugg vid traktens sandgropar, varv och tegelbruk, som skulle klara familjens hela försörjning. Flytten till Albysjön var en följd av att torpet Hackmyra avstyckats från Balingsta herrgård. För att efter ett par år, ståndsmässigt

nybebyggt, som hovets egendom bli Balingsholms herrgård. Idag privat kursgård samt kommunägd arrendegård.

Tvätteriverksamheten vid Hagalund upphörde troligen i början av 1920-talet, men då byggnaderna stod på ofri grund har de sedan dess inte genomgått några större förändringar. Mormodern Vilhelmina, som förmodligen deltog i tvättarbetet tillsammans med övriga familjen, avled i kräfta 1911. Sonen Karl gifte sig och flyttade 1917, 21 år gammal, från Hagalund för ett yrke som typograf. Fadern August avled i salmonellasmittad nervfeber den 28 maj 1920, vid 62 års ålder. Blev han nedsmittad av infekterad tvätt? Charlotta lämnade jordelivet den 18 juni 1935, av ålderskrämpor 75 år gammal boende på Huddinge ålderdomshem, men ännu skriven vid Hagalund.

Den kvinnliga arbetsstyrkan vid Fittja Familjetvätt, Alby, vid mitten av 1940-talet.

Den oskrivna romanen

Långt efter att familjens Johanssons flyttlass rullade fram och tillbaka längs Södertörns leriga höstvägar kom jag, Olle Magnusson, i början av 1970-talet på cykel förbi Fittja Familjetvätts övergivna fabrikslokaler vid Alby gård i Botkyrka. Tillsammans med min kamrat Roland Hansson tog

jag mig in i det uppbrutna huset och klättrade fram genom den kringvräkta inredningen. När vi så småningom kom ut igen bar vi på pärmar med det stora ångtvätteriets räkenskaper och tvättlådor märkta med företagets namn. Mitt absolut värdefullaste fynd var den gamla skokartongen fylld med fotografier av de 30-talet anställda i arbete under verksamhetens glansdagar. Bilderna kom att bli grundplåtar till det blivande tvätterimuseet. En tid därefter brann hela anläggningen.

Snart kom jag sedan att läsa Ivar Lo-Johanssons artikelsamling ”Statarskolan i litteraturen”, där han för att förklara sin idé om ”den oskrivna romanen” berättar om sina intryck från en tvättinrättning intill Nyköpingsån. För mig stod det klart att jag funnit bilderna till ”den oskrivna romanen”, och enligt Ivar Lo skulle romanen heta ”Tvättanstalten”.

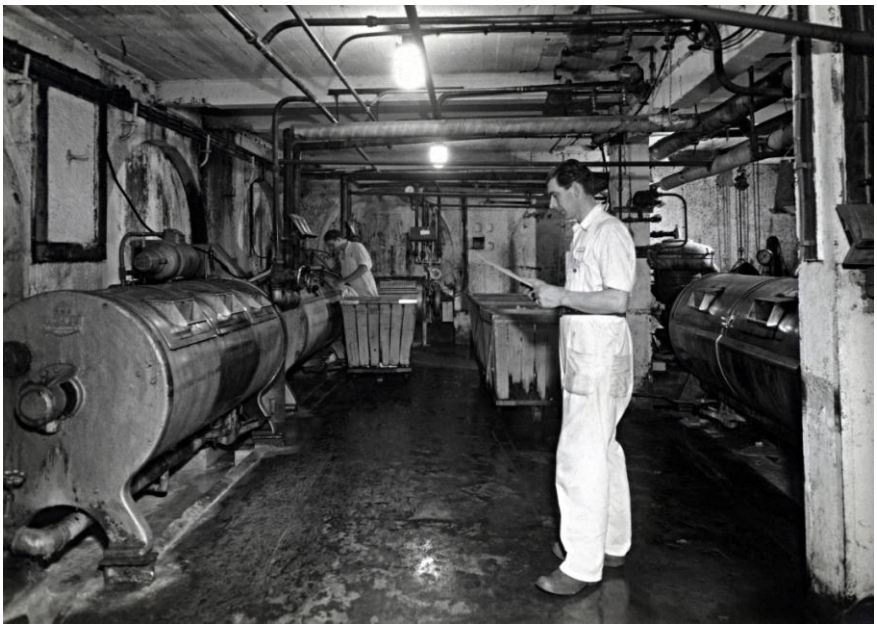

Tvättmästare Ragnar Lindström och sonen Rolf vid separator-tvättmaskinerna år 1949 på Fittja Familjetvätt.

Inspirerad av mina fynd från Fittja Familjetvätt, och Ivar Lo´s idéer, letade jag upp bygdens pensionerade tvätteriarbetare och intervjuade dem. Efterforskningarna resulterade i en 3-betygsuppsats i etnologi vid Stockholms Universitet. I den pågående hårdhänta förortsexploateringen tvingades folk från hem och härd och bland det övergivna och kvarlämnade sökte jag de materiella spåren av svunnet liv, från de vardagligaste bland sysselsättningar - som att tvätta! Idén om ett museum väcktes och kunde till slut börja förverkligas genom att nybildade Vårby-Fittja hembygdsförening flyttade till en föreningslokal i det f.d. tvättarbostället Hagalund.

Hagalunds Tvätterimuseum

Vid Hagalunds Tvätterimuseum finns idag ett bostadshus, ”Tvättarbostaden”, från mitten av 1800-talet, som är föreningslokal för Vårby-Fittja hembygdsförening och museets servering. Ett annat bostadshus från mitten av 1800-talet, ”Röda stugan”, påbyggdes i början av 1900-talet med en torkvind. Bredvid ”Röda stugan” ligger torkladan från 1906 som från början även rymde tvättstugan och intill torkladan finns en jordkällare. Ytterligare en lada intill vägen är borta sedan länge. Fastigheten ägs nu av kommunala Huge Fastigheter AB, som här, liksom tidigare Huddinge kommun, genomfört nödvändiga renoveringar.

• DAGENS NYHETER Måndagen den 26 september 1994 D 15

Chef för Stockholmsredaktionen: Anders Sundström, tel: 738 19 86. Redaktör för Stockholm i dag: Eva-Karin Gyllenberg, tel: 738 21 14.

Foto: SUSANNE KRONHOLM

Spännande vind. *Tvätterimuseets torkvind är en spännande värld. Medan pappa Olle Magnusson berättar om bygdens tvätterier för besökarna har dottern Åsa smygit upp för att titta på alla spännande saker minuterna innan museet fylls av besökare.*

På torkladans vind och på stranden utanför iordningställde jag till hösten 1994 den första visningen av tvätterimuseet åt Vårby-Fittja hembygdsförening. Utgångspunkten var den verksamhet som här bedrevs med enkel handtvätt i början av 1900-talet. Med åren har

museet utökats med bl.a. tvättmaskiner av olika årgångar, handdrivna och elektriska med olika tekniska lösningar. I ”Röda stugan” finns nu förnämliga samlingar av strykjärn, tvättmedel och plastklädnypor från hela världen. Här fortgår också arbetet med att återskapa tvättarfamiljens köksmiljö från tidigt 1900-tal.

Tvätterskor vid museet. Föregående sida: Åsa Magnusson vid tvättgrytan och på klappbryggan. Denna sida: Åsa och Elin Magnusson vid sköljvaken på Albysjöns is.

foto OM

Det många särskilt uppskattar med Hagalunds Tvätterimuseum är att verksamheten vid ett litet södertörnstvätteri för hundra år sedan här kan upplevas nästan som på riktigt, som det gick till. Med eld under grytorna, röken som virvlar, vittvätten på kokning, tvättbrädan med såpa, tvättvaggan som skvimpar, sköljning i sjön och klappträets dunk - om sommaren och vid vinterns isvak. Tvätten som dansar på linorna!

Berättelsen om Stockholm

Hösten 2014 firar Hagalunds Tvätterimuseum sitt 20-årsjubileum. Vid visningarna berättas om dagsresan med häst och vagn till Stockholm och tillbaka, för att lämna ren tvätt och hämta ny smutstvätt från strykinrättningar och finare hushåll i stenstaden. Berättelsen ackompanjeras av tunnelbanans färd över Albysjöns betongbro några hundra meter bort. Genom bykrök och såpångor skymtar höghusen i miljonprogrammets Fittja från andra sidan sjön.

Jag avslutar därför med några ord av Per Wirtén, författare till boken *”Där jag kommer från – Kriget mot förorten”,* från invigningen av utställningen ”Konstbyken i Konsthallen”, Fullersta Bio Konsthall hösten 2013.

”Många gånger har vi själva accepterat alla dessa nedlåtande berättelser och förenklingar om vår status som periferi. Det är därför Tvätterimuseet är så viktigt. Det berättar nämligen om stadens moderna historia och framväxt. Inte med startpunkt vid kåkarna på Södermalm som i Per Anders Fogelströms romaner. Men från en helt annan utsiktsplats. Museet ställer den enkla frågan: Var börjar egentligen berättelsen om det moderna Storstockholm? Kanske vid Albysjön i lika hög grad som på Södermalms bergknallar. Det markerar vikten av att förorterna måste ta sig rätten att berätta.”

- Tidernas möte. Tvätterskan Elin under ”Fittja skyline”.

foto EPM

Tack till alla som med gåvor, arbetsinsatser och annat stöd möjliggjort utvecklingen av Tvätterimuseet.

Olle Magnusson
Grundare av och
föreståndare för
Hagalunds Tvätterimuseum
www.ollemagnusson.se

Vårby-Fittja
Hembygdsförening
www.hembygd.se/varbyfittja

foto EPM